

дисципліни, адже в комплексі вони сприятимуть якісному розвитку культури спілкування майбутніх учителів.

Розвиток культури спілкування у студентів педагогічних вищих навчальних закладів є головним чинником процесу навчання, адже вона являє собою систему знань про способи передавання інформації, особливості сприйняття один одного під час взаємодії, будувється на основі загальнолюдських принципів спілкування й можливостей конкретних учасників комунікації і що важливо – є складовою професіоналізму.

Дана стаття не розкриває всі аспекти проблеми, тому подальші дослідження варто проводити у напрямку розгляду питань, пов'язаних із розвитком комунікативної компетентності студентів педагогічних вищих навчальних закладів, формування комунікативної культури у майбутніх учителів.

Список використаних джерел

1. Гасанов З.Т. Формирование культуры межнационального общения в многонациональном регионе / З.Т. Гасанов. – М. : Просвещение, 1994. – 125 с.
2. Заслуженюк В.С. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування / В.С. Заслуженюк, В.В. Присакар // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 22-28.
3. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. 2-е изд. испр. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
4. Смирнова Н.М. Культура общения как социальный и личностный феномен / Н.М. Смирнова // Режим доступу <http://nmsmirnova.narod.ru/culturaob.htm>.

The article is devoted to the problem of communicative culture. The theoretical approaches to development of communication attitudes and skills in the future teachers are determined. The appropriateness of development of communicative competence of the students of the Pedagogical Colleges and Universities is proved.

Key words: *communicative culture, dialogue, intercultural communication, interaction.*

УДК 821(100).09

Лавруевич Н. О., Лагодзинська Л. Ю.*

ОРИГІНАЛЬНИЙ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ У ПРАКТИЦІ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті аналізується вивчення художнього твору на мові оригіналу у практиці культуровідповідної освіти, розкривається значення мови та літератури народу для культурного діалогу в контексті засвоєння світових цінностей.

Ключові слова: *культуровідповідна освіта, оригінальна мова, художній текст, текст культури, міжкультурний діалог, концепція педагогічного розвитку, картина світу.*

Згідно з Законом України “Про освіту” вихідним моментом і необхідною умовою цілісності освітньої системи є спрямованість діяльності всіх її суб’єктів на становлення освіти нового типу, що відповідає потребам розвитку і самореалізації людини в нових соціокультурних ситуаціях [10]. Відповідно, одними з основних принципів освіти на сучасному етапі визначено органічний зв’язок літературної освіти зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей.

Ідея культуровідповідного навчання є також характерною концепцією педагогічного розвитку багатьох інших країн світу. Про це свідчить концепція «культурної грамотності»

* © Лавруевич Н. О., Лагодзинська Л. Ю., 2012

(Cultural Literacy), яка передбачає оволодіння певними знаннями-концептами всієї цивілізації, що безпосередньо впливає на ефективність комунікації; концепція «міжкультурного навчання», спрямована на формування міжкультурної та соціокультурної компетенції у дітей; лінгвокраїнознавчий напрямок викладання іноземних мов в Росії та Україні, спеціальна теорія якого була розроблена Є. М. Верещагінін та В.Г. Костомаровим в кінці 60-70-х рр. минулого століття та досліджена у різних аспектах сучасними вченими та інші теорії [5].

Сучасний етап політичного та суспільного розвитку, створення Єдиного Європейського союзу, відкриття кордонів для культурного обміну, розширення прямих контактів дозволяють говорити про процес глобалізації культури. Європейське педагогічне співтовариство намагається вирішити виховне і освітнє завдання: виховання громадянина світу, здатного жити в об'єднаній Європі. Літературна освіта, яка є провідною ланкою даного процесу, також повинна бути орієнтована на концепцію виховання «людини культури». Культурологічний підхід до вивчення літератури на сучасному етапі передбачає тлумачення художнього тексту як культурного космосу, організуючого діалоги культур і діалоги в культурі, інтегративні зв'язки між літературою та мовою в руслі сучасних вимог методики з метою забезпечення психологічної обґрунтованості і високої мотивації навчання, розширення мовного досвіду учнів, розуміння ними іншомовної культури, розвитку здатності учнів до міжкультурної комунікації, гармонізації раціонального, чуттєвого і духовного для повноцінного гуманітарного розвитку, формування комунікативної компетенції через художню мовотворчу діяльність, що передбачає оволодіння учнями умінь сприймати і продукувати художні тексти. Продовжуючи думку Ф.І. Буслаєва, Л.Н. Толстого, К.Д. Ушинського, сучасно звучить твердження П.Ф. Каптерева: «Є різниця в поглядах на освіту, державному та педагогічному. Піклуючись про освіту, держава має на увазі громадян певної держави, а педагогіка – перш за все громадян світу, тобто людей і їх загальний гуманітарний розвиток» [11].

Ще у 20-ті роки ХХ ст. російський політичний діяч та публіцист С.І. Гессен передбачив нині актуальні ідеї діалогу культур в освіті, зауважуючи, що залучення до всесвітньої історії передбачає в першу чергу взаємодію з іншими народами на ґрунті культурної творчості, і через це духовне зіткнення з іншими – вияв власного «Я». Цю думку розвивають українські та зарубіжні вчені.

Так німецький філолог, філософ та мовознавець Вільгельм фон Гумбольдт відзначав, що «поділ людського роду на народи і племена і відмінність їхніх мов і діалектів взаємопов'язані, але знаходяться також в залежності від третього явища більш високого порядку – відтворення людської духовної сили у все більш нових і часто більш високих формах» [8]. Український просвітитель-гуманіст, поет, педагог Г.С. Сковорода (1722-1794), який в історію української культури увійшов передусім як видатний мислитель-філософ, трактує світ як гармонійну взаємодію макрокосмосу, в якому живе все народжене, і мікрокосмосу – людини і символічного світу (світу книги або Біблії).

Визначний російський історик та теоретик культури Ю.М. Лотман (1922-1993) також характеризує культуру як відкриту знакову систему і структуру, що включає крім основного компонента – природної мови, безліч інших знакових систем, якими є, зокрема, всі види мистецтва. Одночасно культура для Лотмана – це і «текст», який завжди існує в певному «контексті», і механізм, що створює нескінченне розмаїття культурних «текстів», і довгострокова колективна пам'ять, яка вибірково передає в часі і просторі інтелектуальну і емоційну інформацію. Вирішальну роль у цьому відіграє мова, якою вивчається цей текст. У даному випадку вона відіграє роль не ізольованої сфери людського життя, а її духовного центру, серцевини величезного горизонту зв'язків, головної рушійної сили культурного розвитку, виступає засобом пізнання картини світу, прилучення до цінностей, створених іншими народами.

Відомий лінгвіст ХХ ст. Л.В. Вайсгербер (1899-1985) визначає мовну спільність основною формою спільності людей, підкреслюючи, що саме її треба розглядати як «підступ» до царини духу і культури, оскільки вона пов'язана з усіма життєвими проявами окремої людини і мовної

спільності в цілому; як символічна форма вона має безпосередню взаємопов'язаність з міфологією, містикією, мистецтвом, філософією. Вайсгербер розглядає мову як передумову, предмет і засіб наукового мислення і спеціально підкреслює необхідність розгляду інших можливих способів відносин між мовою і наукою, значення самої науки для мови і розвиток паралелей між мовою та науковим мисленням.

Відповідно ідеї «мовного світобачення», розробленої у 30-х роках ХХ століття американськими лінгвістами Бенджамін Лі Уорфом (1897-1941) та Едвардом Сепіром (1884-1939), відомої як гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, структура мови визначає мислення та засіб пізнання реальності і не існує таких елементів мовного матеріалу ні змістових, ні формальних, які б не символізували ніякого реального значення. Маючи «внутрішню форму», специфічну структуру, (граматичний лад і притаманні йому засоби словотворчості), мова залежить від мислення і водночас обумовлює його, містить у собі класифікаційну систему, яка визначає світогляд носіїв цієї мови і формує їх картину світу.

У галузі філософії культури цю думку розвиває німецький філософ і культуролог Ернст Кассілер (1874-1945), характеризуючи значення мови в культуротворчості. Проаналізувавши у праці «Запровадження в філософію культури» основні з існуючих в історії людини концепції, він приходить до висновку: людина живе не тільки у фізичному, а й у символічному універсумі. Мова, міф, мистецтво, релігія є частинами цього універсуму, що знаходяться у постійній взаємодії. Людина настільки занурена в лінгвістичні форми, художні образи, міфічні символи або релігійні ритуали, що не може нічого бачити і знати без втручання цього штучного посередника. Осягнення поряд з концептуальною мовою емоційної мови, поряд з логічною та науковою – мови поетичної уяви художнього твору відкриває людині новий шлях – шлях цивілізації, розширює «діапазон людського існування», осягаючи через «мовне світобачення» картини світу іншого народу. Різні продукти духовної культури: мова, наукове пізнання, міф, релігія, мистецтво, незважаючи на всі відмінності, включені в єдиний взаємозв'язок і віднесені до спільної мети, – це світ простих вражень, якими спочатку полонений дух, «переформований у світ чистих духовних виражень» [13].

Поняття «суті» відповідно не є результатом відображення об'єктивної дійсності, а тільки продуктом символічного пізнання – пізнання, яке здійснюється за допомогою символічних форм (в даному випадку мови та літератури) і повністю ними обумовлене. «Розпредмечення», тобто передача первинного повідомлення через іншу знакову систему, веде до істотної переробки первинного художнього змісту, створеного засобами та образами оригінальної мови, і в кінцевому випадку – до появи «нового» твору, відмінного від оригінального. Ось чому зміст навчання художнього тексту нерідною мовою, її предметний аспект в даному випадку є не рекламою чужого способу життя, а основою для розвитку здатності дивитися на світ очима носія мови, краще пізнати ментальність народу, якому належить даний твір, оскільки мовна картина світу є частиною великої культурної (концептуальної) картини. Засвоюючи нову мову, людина одночасно вливається в чужий новий світ, транспортує у свою свідомість його поняття, норми поведінки, естетичні цінності. Мова, її словниковий і граматичний склад спільно з історико-культурним шаром епохи становить єдине ціле, стосовно якого окремі тексти розглядаються як елементи, з яких і осягається культура в цілому, в її багатстві та різноманітті. Водночас мова являє собою ключ для відкриття унікальності і своєрідності власної національної самобутності, усвідомлення самого себе, своєї життєвої позиції, власних етнічних коренів та духовного початку.

Відомий літературознавець і мистецтвознавець М.М. Бахтін (1895-1975) зазначає, що занурення в діалог культур і в діалог свідомостей починається з тексту, в якому у знаково-символічній формі подаються думки, почуття, стосунки та дії учасників. «Діалог культур може бути зрозумілий в його дійсному сенсі лише тоді, коли ми здійснюємо його як діалог свідомостей, діалог особистостей» [2]. В цілому міжкультурне навчання вчений трактує як таке, що має на меті на основі взаємодії з «чужим» максимальну користь для власного особистісного розвитку

учня. «Чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше . . . Один зміст розкриває свої глибини, зустрівшись з іншим, чужим змістом, між ними починається ніби діалог, який долає замкнутість і однобічність цих змістів, цих культур», – зазначає вчений [1, с. 354]. Основні положення концепції розроблені М.М. Бахтіним (1895-1975) та В.С. Біблером (1918-2000). Особи, спілкуючись через твір, сприймають світ в багатстві взаємодій предметів, людей та філософських начал. Оригінальні художні твори містять у собі особливий культурний компонент, що дозволяє залучити учнів до матеріальних і духовних реалій. Картина світу являє собою складну систему образів. Будучи діалектичною, вона допускає «суперечливі визначення речей», тому якщо дорослі не сприймають багато виразів буквально, так як за ними стоїть і життєвий, і мовний досвід, то в дитинстві інформація засвоюється набагато простіше, особливо «при читанні художніх текстів, де автор зумів знайти свіжі метафори або несподівані способи повернення словам їх споконвічного саява » [12, с. 105].

Завданням освітнього процесу є перетворення зі знакового рівня на суб'єктивний викарбувані у творах культури особистісні смисли її авторів, розкриття перед учнем культурних цінностей через внутрішній світ їх творців, прихований в контекстах творів культури. Зміст освіти в такому сенсі набуває форми думок, почуттів, смислів, породжуваних діалогом культур.

Осягаючи культуру іншого народу на основі оригінальних текстів даної культури, учень вибудовує свою систему цінностей відповідно до вищого змісту – загальної культури. Засвоєння інтелектуального, морального і емоційного досвіду, який містить золотий фонд світової художньої літератури, веде до духовного росту людини, що особливо актуально на сучасному етапі девальвації моральних цінностей суспільства. Цінності та символи, втілені в художній творчості, не лише зберігаються, але й відтворюються, стаючи важливим чинником нової культури, розкривають свій сенс для нових поколінь. Емоційна домінанта співпереживання у процесі читання художнього твору народжує унікальний за своїми можливостями ефект пережитого особистого досвіду. Такий досвід збагачує особистість, піднімає на новий рівень розвитку, дозволяючи емоційно відчутти свій зв'язок з людством, його минулим, сьогоденням і майбутнім.

Читання літературного твору мовою оригіналу сприяє накопиченню в учнів знань про мову народу, розвитку основних комунікативних умінь – читання, аудіювання та говоріння, розширенню словникового запасу, що відбувається в основному в формі обговорення, оскільки проблеми, окреслені в творах, завжди актуальні, носять життєвий характер і тому не передбачають однозначного вирішення. Емоційно забарвлені тексти художньої літератури роблять читача, так би мовити, свідком описуваних подій, пов'язаних з історією чи традиціями, знайомлять зі специфічною стороною культури іншого народу і тому є більш суттєвим джерелом засвоєння лінгвокраїнознавчої інформації та культурологічних відомостей.

Для зацікавлення та розвитку мовних навичок учнів необхідно проводити роботу над текстом як перед читанням уривка оригінального твору, так і після, щоб допомогти учням зрозуміти текст і активізувати нові мовні явища. Відповідно, вчитель повинен застосовувати різні вправи по роботі з текстами, залучати учнів до розумових операцій вищого рівня, таких як аналіз, синтез, оцінювання, щоб заохотити учнів до активного обговорення прочитаного, розвитку усного мовлення в процесі висловлення своєї думки та ставлення до прочитаного. Це може бути виразне читання, встановлення зв'язку з раніше вивченими і самостійно прочитаними творами; знайомство з біографією митця, епохою, в якій жив письменник; обговорення історії написання твору, його проблематики, публікацій, сценічних постановок; аналіз сюжетно-композиційних особливостей (позасюжетних елементів), жанрової природи тексту; робота по ілюструванню уривків тексту, знаходження речень, які відображають головну думку, підтверджують або спростовують певні твердження; відповіді на питання до тексту; наведення аналогій з власної життєвої практики; коментування подій, епізодів або вчинків героїв, що містяться в тексті; порівняння головних героїв з прототипами; поділ тексту на логічно завершені частини і постановка запитань до них; переказ фрагментів тексту або їх

інсценування; зіставлення текстів з творами інших видів мистецтва; визначення його місця в історико-літературному процесі; написання творчих робіт тощо. Вибір форм і методів роботи визначається фантазією, підготовкою вчителя і тими конкретними цілями, які він ставить перед собою і учнями на кожен конкретний урок.

Важливо в процесі читання та аналізу оригінального твору є також робота над словом, його значенням та емоційним забарвленням. Така робота проводиться в процесі аналізу художнього образу головного героя (портрет героя, описання речей, які його оточують та характеризують, зображення душевних переживань, мова героя, деталі, які розкривають характер персонажа, авторська характеристика та характеристика героя іншими персонажами та ін.); аналіз літературних пейзажів, описуваних в творі подій і явищ; робота з лексикою, що відбиває традиційний, національний колорит тексту; переклад (від певних слів до цілого твору), створення власного образу на основі емоційного враження від тексту; виконання різноманітних вправ на пошук стилістичних прийомів у тексті та з'ясування їх значення для втілення авторської ідеї; робота з невідомими поняттями: назвою, підзаголовком, посвятою, епіграфом; підбір заголовків до окремих частин – ці та багато інших прийомів допомагають особистісному включенню читача в діалог з автором твору, активному осмисленню навчального матеріалу, вихованню стійкої уваги, навичок спостереження над твором, розвитку здібностей до запам'ятовування інформації, розвитку вміння переключати увагу від одного виду навчальної діяльності на інший, розвитку вміння застосовувати засвоєні знання та навички в нових ситуаціях, розвитку здібностей самоконтролю та самовдосконалення.

Такі види роботи забезпечують оволодіння основами художньо-образної мови і її виражальними можливостями, формують в учнів художньо-естетичне ставлення до дійсності, спостережливість до мовних явищ, вміння створити виразний художній образ, розвивають специфічні для художньо-творчого процесу універсальні якості особистості, художньо-творчу уяву, асоціативно-творче мислення, зорову пам'ять, виховують культуру почуттів та здібності до продуктивної художньої творчості.

Читаючи та аналізуючи оригінальні твори, учні прилучаються до справжніх цінностей світової літератури, оскільки набувають потреби в особистісному спілкуванні з нею, отримують змогу повноцінного сприйняття прочитаного та значно поглиблюють комунікативну компетенцію. Співставляючи автентичні художні тексти з відомими учням художніми текстами рідної літератури і порівнюючи соціокультурний досвід народу, що говорить на мові, яка вивчається, з власним соціокультурним досвідом, учні вступають у повноцінний діалог з іноземною культурою. Створення комунікативного контакту з мовою давніх традицій, наявність циклічного мислення несе потужний ціннісний потенціал розвитку духовного досвіду людини, а також комунікативний потенціал інтеграції цього досвіду в міждисциплінарний контекст, в якому дві взаємопов'язані дисципліни при інтеграції здатні не просто «стикуватися», а й бути джерелом, «генератором» нового наукового знання. Обидва компоненти – мова та література мають автономну самостійність і однакову важливість для становлення і розвитку особистості.

Ось чому поєднання знань з іноземної мови та світової літератури з метою розпредмечення закладеного в предметному бутті культури змісту – це підхід до навчання, який на сучасному етапі має бути в основі технологій літературної освіти з метою її культуровідповідності.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : «Искусство», 1986. – 445 с.
2. Библер В.С. Михаил Михайлович Бахтин, или поэтика культуры. (На путях к гуманитарному разуму) [Електронний ресурс] / В.С. Библер. – Режим доступу: http://philologos.narod.ru/bakhtin/bibler_dial.htm.
3. Брутян Г.А. Гипотеза Сепира-Уорфа. / Г.А. Брутян. – Ереван : Луис, 1968. – 66 с.

4. Васильев, С.А. Философский анализ гипотезы лингвистической относительности / С.А. Васильев. – Киев : Наукова думка, 1974. – 135 с.
5. Верещагин Е.М. Язык и культура / Е.М. Верещагин В.Г. Костомаров – М. : Русский язык, 1976. – 248 с.
6. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А. Д. Шмелёва. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
7. Гессен С.И. Основы педагогики: Введение в прикладную философию: Учебное пособие для вузов / Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев. – М.: «Школа-Пресс», 1995. – 448 с.
8. Гумбольдт В.О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода [Электронный ресурс] / В.О Гумбольдт – Режим доступа: <http://www.philologoz.ru/classics/humboldt.htm>.
9. Гухман М.М. Лингвистическая теория Л. Вайсгербера / М.М. Гухман // в кн. : Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике. – М., 1961. – С. 123-162.
10. Закон України. Про освіту. Стаття 6. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 34, ст.451. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
11. Иванова Г.А. Педагогические основы формирования языковой личности посредством культуры иноязычного: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. филос. наук.: спец.: 13.00.01. «Общая педагогика» [Электронный ресурс] / Г.А. Иванова – Якутск, 2000. – 144с. – Режим доступа: <http://www.childpsy.ru/dissertations/id/18561.php>.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
13. Кассирер Э. Проблема человека в западной философии [Электронный ресурс] / Э. Кассирер. – Режим доступа: http://krotov.info/lib_sec/11_k/kas/sirer_1.htm.

The article examines the significance of the original literary text in the culturological education practice, reveals the value of mastering foreign language and foreign literature for cultural dialogue in the context of adopting the world's values.

Key words: *culturological education, the original language, literary text, cultural text, intercultural dialogue, the concept of educational development, picture of the world.*

УДК 378.016:81'243:159.942

Маслюк Л. П.*

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ КОМУНІКАЦІЙ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуті фактори, які є значним важелем для посилення мотивації студентів ВНЗ, створення та підтримки інтересу до вивчення іноземної мови. Доведено, що введення елементів новітніх засобів комунікації необхідне у вирішенні проблем теорії та практики викладання іноземних мов.

Ключові слова: *саморозвиток особистості викладача, адаптація особистості студента, особистісно-орієнтована освіта, мультимедійні технології.*

Стратегію сучасної вищої технічної освіти складають суб'єктивний розвиток і саморозвиток особистості викладача, здатної здійснювати інноваційні процеси в широкому сенсі. Ця стратегія втілюється в принциповій спрямованості змісту і форм навчального процесу вищої технічної школи на пріоритет особистісно-орієнтованої освіти. М. Шеллер, розкриваючи «суть освіти взагалі», відзначав, що «якщо подивитися на освіту як на щось ідеальне, завершене, то

* © Маслюк Л. П., 2012